

NICOLAE VÎLVOI

FALSUL ÎN DOCUMENTELE ISTORICE ȘI ÎN OPERELE DE ARTĂ ROMÂNEȘTI (EPOCILE MEDIEVALĂ ȘI MODERNĂ)

„Arhiva”

„ASU”

AUB int.

„BCIR”

Daintan P.

Bogdan, P.

Diplomatica

Radu Bogdan,

„Anexarea”

intră autentic și

fals

„BSNK”

Cat. T. Rom.

„CC”

„CP”

EDITURA UNIVERSITARIA

Craiova, 2013

LISTA ABREVIERILOR	5
PREFAȚĂ.....	9
INTRODUCERE.....	11
I. ISTORIOGRAFIA PRIVIND FALSUL ÎN	
DOCUMENTELE ISTORICE ȘI ÎN OPERELE DE ARTĂ	
ROMÂNEȘTI (EPOCILE MEDIEVALĂ ȘI MODERNĂ)....	15
II. CRITICA AUTENTICITĂȚII DOCUMENTELOR	
ISTORICE ROMÂNEȘTI. GENURI ȘI MODALITĂȚI	
DE FALSIFICARE	63
2.1.Problema izvoarelor false privind istoria românilor...	63
Moldova și Țara Românească	63
Transilvania	74
2.2.Genuri și modalități de falsificare a documentelor	
istorice românești	78
2.2.1.Falsurile parțiale	80
2.2.2.Falsurile totale	86
2.2.3.Falsurile sigilare	95
2.2.4.Falsuri contemporane cu documentele	100
2.2.5.Falsuri din epoca modernă	102
2.2.6.Falsurile rezultate din invidie și răzbunare	103
2.2.7.Falsurile genealogice	104
2.2.8.Falsul în documentele de natură politică	109
III.EVOLUȚIA DREPTULUI ROMÂNESC PRIVIND	
INTERDICȚIA SĂVÂRȘIRII FALSURILOR DE	
DOCUMENTE ȘI UZUL ACESTORA.....	112
Considerații generale asupra infracțiunilor de fals.	
Documentul fals – noțiuni și evoluție.....	112
3.1.Evoluția dreptului în Moldova și Țara Românească	
până în anul 1865	118
3.1.1.Aplicarea Obiceiului pământului și a	
pravilelor împărătești până la apariția	
primelor codificări românești	118
3.1.2.Sanționarea falsului în pravilele	
domnitorilor Matei Basarab și Vasile Lupu	119
3.1.3.Principalele reglementări juridice până la	
apariția Regulamentelor Organice și aplicarea	
legii în cazul infracțiunilor de fals	130
3.1.3.1.Pravilniceasca condică	132

3.1.3.2. Manualul juridic al lui Andronache	Donici	134
3.1.3.3. Codul Calimach		135
3.1.3.4. Codul lui Caragea		135
3.1.3.5. Condica criminalicească a Moldovei		139
3.1.4. Instituțiile judecătorești din anii 1831-1865....		145
3.1.4.1. Organizarea judecătorească și instituțiile legislative nou create		145
3.1.4.2. Regulamentele Organice ale Țării Românești și Moldovei		148
3.1.4.3. Condica criminalicească cu procedura ei din 1850		155
3.2. Transilvania		162
3.3. Comparații între legislația românească și străină privind falsificarea documentelor		165
3.4. Codul penal și Codul de procedură penală din 1865..		170
3.5. Unificarea legislativă din 1918 și consecințele ei		176
IV. PARTICULARITĂȚI PRIVIND CERCETAREA FALSURILOR ÎN CAZUL OPERELOR DE ARTĂ ROMÂNEȘTI		178
4.1. Aspecte legate de noțiunea de fals și multiplicarea operei de artă		178
4.2. Conceptul de <i>autentic</i> și <i>fals</i> în operele de artă românești		184
4.3. Falsificarea și comercializarea operelor de artă românești de la începuturi până în prezent.....		188
4.3.1. Piața operelor de artă și expertii		198
4.4. Legislația românească privind dreptul de autor, creația artistică și operele de artă clasate în patrimoniul cultural național mobil		204
4.4.1. Dreptul de autor și creația artistică		204
4.4.2. Falsificarea operelor de artă clasate în patrimoniul cultural național mobil		210
4.5. Expertiza falsului operelor de artă		216
4.5.1. Expertiza artistică		217
4.5.2. Expertiza tehnico-criminalistică		222
4.5.3. Metode și tehnici de expertizare aplicate în depistarea intervențiilor de falsificare		223
4.5.4. Examinarea semnăturilor		227

CONCLUZII	233
SUMMARY	243
ANEXE	251
BIBLIOGRAFIE	269

ISTORIOGRAFIA PRIVIND FALSUL ÎN DOCUMENTELE ISTORICE ȘI ÎN OPERELE DE ARTĂ ROMÂNEȘTI (EPOCILE MEDIEVALĂ ȘI MODERNĂ)

Problema falsului în documentele istorice românești este nu numai una științifică, ci și de ordin politic, social și juridic. Importanța cunoașterii falsificărilor din trecut și prezent pentru știința istorică este deosebită. Dată fiind însemnătatea ei, această problemă a constituit, încă din secolul al XIX-lea, obiectul preocupării mai multor istorici, cercetători ai arhivelor, filologi, sociologi și alții interesați de chestiunea falsului, în general.

Prin falsuri în documente istorice, în lucrarea noastră, înțelegem falsurile în înscrisuri care pot fi: falsuri în înscrisuri publice sau private, acte emise de diferite instituții juridice ori instituții publice, hrisoave, zapise, dar și falsurile manuscrise, memorii, jurnale, proclamații, sigilii, planuri, hărți, desene, stampe, fotografii etc.)¹.

Istoriografia problemei falsului documentelor istorice și operelor de artă românești este relativ diversă. Pentru a fi mai ușor înțeles demersul nostru științific este necesar să relatăm stadiul cercetărilor până în momentul de față și varietatea explicațiilor date de istorici și cercetători cu privire la evoluția falsului privind documentele istorice și operele de artă românești. Falsurile în documentele istorice românești au apărut odată cu apariția scrisului și, ca urmare, statul a fost silit să ia măsuri.

Apariția diplomatiei ca știință auxiliară a istoriei (către sfârșitul secolului al XVII-lea) a contribuit la o mai serioasă preocupare a specialiștilor față de autenticitatea documentelor, mai ales în cazul celor publice. Dar nu putem omite rolul cancelariilor domnești sau voievodatului Transilvaniei în

¹ Coord. Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, Editura Academiei, București, 1988, p. 190.

verificarea actelor înaintate lor pentru a descoperi eventualele falsuri care erau cu atât mai multe cu cât documentele, fiind în primul rând acte cu valoare juridică, aveau menirea să asigure avantaje materiale și morale (moșii, privilegii, titluri), iar în revendicarea sau apărarea acestora se recurgea chiar și la acte plăsmuite. Prin asemenea cercetări au putut fi descoperite sau dovedite și unele falsuri contemporane acelor perioade. Acestea atrăgeau după sine anularea și chiar ruperea actelor plăsmuite, „spargerea cărților mincinoase”, oficial, în procesele de judecată, precum și pedepsirea falsificatorilor².

Făcând referire la fals, fără denumire tehnică, în Moldova și Țara Românească, cel dintâi caz de critică diplomatică este identificat într-un act al lui Ștefan cel Mare din 25 ianuarie 1472³.

Prima cercetare de critică diplomatică cu privire la actele publice și private moldovenești - mai mult din veacurile XVI și XVII, cu prea puține referințe despre actele slave din Țara Românească - se datorează lui Gheorghe Ghibănescu în corpusul de documente intitulat, *Uricariul*⁴. Studiul respectiv are unele date valabile și astăzi, însă folosirea lui este mult îngreunată de lipsa unei expuneri metodice.

O primă problemă de autenticitate, dezbătută la sfârșitul secolului al XIX-lea, a prezentat-o *Cronica lui Huru* numită și *Izvodul lui Clănău*, fals comis de frații Costache și Antohi Sion. Este un fel de cronică în care se povestește perioada de dinaintea întemeierii Moldovei, între două date ipotetice: de la anul 274 până la 1290, perioadă de un mileniu din istoria Moldovei. Falsul are un dublu aspect: pe de o parte folosește unor familii boierești⁵, pe de altă parte acoperă un gol în istoriografia poporului român. În epoca romantică a

² Francisc Pall, *Diplomatica latină*, p. 315.

³ Coord. Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 190; Vezi și Damian P. Bogdan, *Diplomatica*, p. 161.

⁴ Gh. Ghibănescu, *Documentul studiat din punct de vedere istoric, arheologic și paleografic*, în *Uricariul*, Iași, 1895, vol. XXIII, p. V-CIX, și în extras.

⁵ *Cronica* urma să-i fie de folos lui Antohi Sion, în anul 1832, pentru a-i trimite pe cei doi fii ai săi - Costache și Alexandru - la școala de cadeți din Petersburg, iar lui Costache Sion, în anul 1845, tot pentru același motiv, pentru doi dintre fiii săi, Ion și Manoil.

istoriografiei românești a existat, la început, o serie de susținători ai autenticității acesteia și anume: Ion Heliade Rădulescu, George Barițiu, Aron Pumnul, preluate mai târziu de M. Săulescu sau V. A. Urechia. *Cronica lui Huru* și alte documente false ale Sioneștilor au fost publicate și de B. P. Hasdeu cu o prudentă rezervă în notă în *Arhiva Istorică*⁶.

În câteva studii speciale ale lui Alexandru Philippide⁷, Grigore Tocilescu⁸, Theodor Codrescu⁹ și I. Tanoviceanu¹⁰, precum și în altele¹¹, s-a demonstrat falsitatea ei. De la început critica neautenticității a scos în evidență o serie de date greșite și contradictorii în text. De exemplu, lupta din Codrii Cosminului din anul 1497, este datată de falsificator în 1495, iar așezămintele românești sunt prezentate ca un amestec de instituții romane, bizantine și moderne. Limba în care a fost redactată cronica, în loc să fie cea oficială a secolului al XV-lea pentru Moldova, este slavo-română. Este o limbă aproape de neînțeles a cărei sintaxă fusese influențată de scrierile lui Dimitrie Cantemir. De asemenea, din punct de vedere paleografic, scrierea este caracteristică secolului al XVIII-lea și nu secolului al XV-lea, când se pretindea că a fost scrisă cronica. Această cronică și celelalte documente false ale Sioniștilor au rămas apocrife.

Un alt document din seria textelor notorii falsificate este *Diploma bârlădeană*, așa-zis datată în anul 1134. Aceasta a

⁶ Vezi Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru. Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia, la 1821*, Fundația Regele Carol I, București, 1940, p. 6.

⁷ Al. I. Philippide, *Cronica lui Huru*, în „CL”, XVI, Iași, 1882, nr. 7, p. 245-258.

⁸ Gr. Tocilescu, *Studii critice asupra cronicelor române. II. Izvodul spătarului Clănău sau cronica lui „Arbure Campodux”, numită și a lui Huru*, în „RIAF”, București III, 1884, p. 464-500.

⁹ Th. Codrescu, *Epilogul izvodului Clănău*, în „Uricariul”, XVII, Iași, 1891, p. 353-391.

¹⁰ I. Tanoviceanu, *Probe nouă de falșitatea Izvodului lui Clănău*, în „Arhiva”, III, Iași, 1892, nr. 8-9, p. 470-494.

¹¹ Gh. Ghibănescu, în *Prefața la C. Sion, Arhondologia Moldovei*, Iași, 1892, și Gh. Ungureanu, *Familia Sion, Studii și documente*, Iași, 1936, au arătat falsitatea expunerii lui Sion asupra familiei sale.

fost publicată de Bogdan Petriceicu Hasdeu, în două rânduri, mai întâi în revista „Instrucțiunea publică”, I, 1, 1860, p. 8, apoi în ziarul „Traian”, având un lung comentariu¹². După prima ediție, diploma a fost cunoscută și comentată de către istoricul ucrainean A. Petrușevič într-un ziar din anul 1862, care l-a folosit în scopul tendințelor expansioniste și naționaliste¹³. Despre Petrușevič, istoricul P. P. Panaitescu considera că „a socotit diploma ca fiind greșit transcrisă și a corectat-o în chip arbitrar”¹⁴. Cel dintâi dintre slaviștii români de renume care a contestat autenticitatea *Diplomei bârlădene* cu argumente științifice și a demonstrat neautenticitatea ei a fost Ioan Bogdan¹⁵.

Problema falsului a stat în atenția lui Ioan Bogdan și în alte două studii în care, pe baza unei analize paleografice, lingvistice și istorice, dovedește neautenticitatea unor documente referitoare la Țara Românească printre care și *Diploma lui Ioan Caliman Asen*¹⁶.

Studiind *Diploma bârlădeană*, în comparație cu celelalte diplome rusești, Ioan Bogdan a arătat că fonetica și ortografia actului nu se potrivesc cu limba slavă scrisă de ruși sau de

¹² B. P. Hașdeu, *Limba slavică la români până la anul 1400*, în „Traian”, I, 1869, p. 199.

¹³ A. Petrușevič, *Уставна таможенная грамота Берладского князя Ивана Ростиславича с 1134 года*, «Слово», Lvov, II, 1862, nr. 86, 31, oct./12 nov., apud P. P. Panaitescu, *Din nou despre Diploma bârlădeană din 1134*, în „Rsl”. 13, București, 1966, p. 85.

¹⁴ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 85.

¹⁵ Ioan Bogdan, *Diploma bârlădeană din 1134 și principatul Bârladului. O încercare de critică diplomatică slavo-română*, în „AARMSI”, seria II, tom. XI, București, 1891, p. 65-112; *Idem*, *Грамота Ивана Ростиславича Берладника, 1134 г.* (comunicare la Cel de-al VIII-lea congres arheologic de la Moscova, 21 ianuarie 1890); *Idem*, *Scrieri alese*, cu o prefață de Emil Petrovici. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă. Editura Academiei R.S.R., București, 1968, p. 130-131.

¹⁶ *Idem*, *Diploma lui Ioan Caliman Asen din 1192*, în „CL”, XXIII, București, 1889, p. 449-458, cu o completare în *Ibidem*, XXIV, 1890, p. 147-149; *Idem*, *Documente false atribuite lui Ștefan cel Mare*, cu 6 planșe în fotocopie, extras din „BCIR”, vol. I, București, 1915, p. 103-161.

Libris.ro

slavii din sud, din secolul al XII-lea. Acestea sunt imitate după texte slave și slavo-române din secolele XIV-XV. La un an după apariția studiului lui Ioan Bogdan, cercetătorul rus, A. I. Sobolevskij a publicat și el un studiu asupra diplomei în cauză. Fără a fi cunoscut cercetarea lui Ioan Bogdan, a reluat unele din argumentele acestuia din urmă și, în plus, a arătat prezența în diplomă a unor grave erori de gramatică, imposibile în textele medievale ruse sau bulgare. Concluzia cercetătorului rus a fost că falsul aparține unui român care era mai bine familiarizat cu documentele moldovenești târzii decât cu documente vechi rusești¹⁷. Împotriva autenticității s-a pronunțat și prof. E. Karskij¹⁸, după cum preciza Dimitrie Onciul¹⁹.

La rândul lui, fără a consacra un studiu special textului, Nicolae Iorga a negat autenticitatea diplomei, arătând că Galațiul (Haliciul Mic) - amintit în document - a apărut mai târziu decât perioada menționată în document, iar Mesembria, ai cărei negustori erau scutiți de vamă, după același document, nu avea un rol semnificativ în secolul al XII-lea²⁰.

Ultimul cercetător român care s-a oprit asupra *Diplomei bârlădene* și care a făcut un studiu deosebit de temeinic a fost P. P. Panaitescu²¹. Analizând împrejurările în care s-a găsit

¹⁷ A.I. Sobolevskij, *Gramota князя Ivana Berladnika 1134 goda*, în „Trudy vosimogo Archeologičeskogo svēzda vū Moskvē”, II, 1899, p. 173-174, *apud* I. Gheție, Al. Mareș, *Introducere în filologia românească. Probleme. Metode. Interpretări*, Editura Enciclopedică Română, București, 1974, p. 75.

¹⁸ Karskij E. *Iz lekcij po slavjanskoj kirillovskoj paleografij*, Warszawa, 1897, p. 138, *apud* Damian, P. Bogdan, *Acte false atribuite lui Alexandru cel Bun*, în „RA”, București, 1965, nr. 2, p. 46-82.

¹⁹ Dimitrie Onciul, *Originile Principatelor Române*, București, 1899, p. 232, nota 11; Vezi și Damian, P. Bogdan, *op. cit.* p. 48, nota 14.

²⁰ N. Iorga, *Cărți domnești, zapise și răvașe*. Tipărite în întregime sau ca regeste întovărășite de note explicative. Partea I, în *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, București, 1903, p. 596-597.

²¹ P. P. Panaitescu, *Diploma bârlădeană din 1134 și hrisovul lui Iurg Koriatovici din 1374. Falsurile patriotice ale lui B. P. Hașdeu*, în „RIR”, II, București, 1932, fascicolul 1, p. 46-58.

diploma, comentariile editorului asupra ei, precum și îndreptările în transcriere comise de același editor cu prilejul republicării ei, profesorul P. P. Panaitescu a ajuns la concluzia că B. P. Hasdeu a știut foarte bine că documentul era fals²².

Asupra acestei probleme, P. P. Panaitescu a revenit ulterior și a adus noi argumente de falsitate a *Diplomei bârlădene*, concluzionând că autorul acestui fals este Bogdan Petriceicu Hasdeu sau tatăl său, Alexandru Hasdeu²³.

Prin falsul „patriotic” creat, Bogdan Petriceicu Hasdeu a dorit să demonstreze că în Moldova secolului al XII-lea, a existat o viață comercială bogată, iar negustorilor din Mesembria li se conferise dreptul de a face comerț în Moldova, fără să plătească taxe decât la Bârlad și la Tecuci.

Autenticitatea *Diplomei bârlădene* a fost acceptată de unii cercetători străini, dar nu s-au mai adus alte argumente împotriva dovezilor fonetice, diplomatice și istorice²⁴. Au existat și filologi români care au susținut autenticitatea acesteia²⁵.

Tot lui B. P. Hasdeu i se datorează și publicarea hrisovului lui Iurg Koriatovici din 1374, prima dată în 1860 și a doua oară în 1873²⁶. În ambele ediții textul a fost reprodus cu litere latine. Din cuprinsul acestui hrisov rezultă că prințul lituanian Iurg Koriatovici - domn al Moldovei în anul 1374 - dăruiește unul din satele sale boierului Iakša Litavor, care se distinsese în luptele purtate împotriva tătarilor.

Analiza autenticității hrisovului lui Iurg Koriatovici - care a fost considerat cel mai vechi document fals din Moldova²⁷ și asupra căruia a intervenit și Ioan Bogdan, deși l-a considerat fals, nu a adus dovezi împotriva autenticității²⁸ - a

²² *Ibidem*.

²³ P. P. Panaitescu, *Din nou despre Diploma bârlădeană din 1134*, în „Rsl”, XIII, 1958, p. 85-91.

²⁴ *Ibidem*, p. 86 și nota 5.

²⁵ I. Bărbulescu, *Cu privire la Diploma bârlădeană din anul 1134*, în „Arhiva”, XXXIX, 1932, p. 87-88 și XL, 1933, p. 89.

²⁶ B. P. Hașdeu, în „*Foița de istorie și literatură*”, I, Iași, 1860, col. 41; *Idem*, în *Istoria critică a românilor*, ediția I, București, 1873, p. 91-92.

²⁷ *DIR. A, veac. XIV, XV*, vol. I (1384-1475), București, 1954, p. 411.

²⁸ Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 104.

format obiectul cercetărilor lui Nicolae Iorga²⁹, George Popovici³⁰ și Ilie Minea³¹. Nicolae Iorga a adus o serie de date suspecte pe care le cuprinde acest hrisov: faptul că Iurg, prinț lituanian, se intitulează domn al Moldovei, lipsa din document a descrierii hotarelor și a numelor boierilor martori, stăpânirea Cetății Albe în anul 1374 de moldoveni când, de fapt, ea era în stăpânirea genovezilor. Suspect i s-a părut lui Nicolae Iorga și faptul că textul a fost publicat cu litere latine într-o revistă care cuprinde articole scrise cu litere chirilice. Nepotrivirile istorice și felul în care a fost publicat textul l-au determinat pe autor să considere hrisovul un document fals³².

O importantă analiză a hrisovului lui Iurg Koriatovici a făcut-o și P. P. Panaitescu. Ca și în cazul *Diplomei bărlădene*, limba și ortografia documentului s-au dovedit a fi caracteristice documentelor moldovenești târzii și nu documentelor rutene din secolul al XIV-lea. Din punct de vedere diplomatic, hrisovul este în multe părți influențat de formulele documentelor moldovenești de mai târziu. Republicând documentul, B. P. Hasdeu a îndreptat unele din greșelile grave de limbă care puteau compromite autenticitatea textului, fără a justifica în niciun fel intervenția sa. Toate aceste fapte, ca și altele pe care le-a adus în discuție, l-au îndreptățit pe P. P. Panaitescu să concluzioneze că autorul

²⁹ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, București, 1903, p. 597-601; *Idem*, *Legăturile Românilor cu Rușii Apuseni*, în „AARMSI”, Seria a II-a, tom. XXXVIII, București, 1916, p. 750.

³⁰ George Popovici, *Ordinea de succesiune în moșiile donative moldovene în secolul XV*, în *Prinos adus lui D. A. Sturdza la împlinirea celor șaptezeci de ani*, București, 1903, p. 361-364.

³¹ Ilie Minea, *Principatele Române și politica Imperială a împăratului Sigismund*, București, 1919; *Idem*, *Argument nou în contra autenticității uricului atribuit lui Iurg Coriatovici*, în „RA”, 1926, nr. 3, p. 397-399. Prin această ultimă lucrare autorul aduce noi argumente excluzând autenticitatea documentului în cauză, plecând de la lucrarea lui C. Marinescu, *Înființarea mitropoliilor în Țara Românească și în Moldova*, în „AARMSI”, Seria III, tom. II, 6, București, 1924.

³² N. Iorga, *Cărți domnești, zapise și răvașe*, în *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, București, 1903, p. 596-597.

acestui fals este tot Bogdan Petriceicu Hasdeu³³. Interesul asupra acestei probleme îl regăsim, mai târziu și în studiul cercetătorului Constantin Cihodaru³⁴.

Un alt text care poate avea o mare greutate ca izvor istoric, este așa-numita „corespondență” a lui Ștefan cel Mare cu arhiepiscopul Dorotei al Ohridei, care este formată din două scrisori, păstrate într-o copie din secolul al XVII-lea. Corespondența a fost publicată prima dată în traducere românească în anul 1845³⁵. În urma criticii de autenticitate Ioan Bogdan a demonstrat că textele scrisorilor au fost plăsmuite în secolul al XVII-lea³⁶. Cele două file în care se păstrează această corespondență sunt legate împreună cu alte opt file dintr-un manuscris datând din 1466. Din cuprinsul celor două scrisori reiese că, în anul 1456, Ștefan cel Mare s-a adresat lui Dorotei, arhiepiscopul de Ohrida, cu rugămintea să-i hirotonisească un nou mitropolit, deoarece cel vechi, Visarion, murise. În răspunsul său, datat 1456 sau 1457, Dorotei îl înștiințează pe domnitor că, din cauza unei răzmerițe petrecute la Ohrida, nu-i poate rezolva această cerere. Îl sfătuiește, în schimb, să apeleze la episcopii din Moldova pentru hirotonisirea noului mitropolit, precum și la Macarie - mitropolitul Țării Românești - care depindea canonic tot de arhiepiscopia de Ohrida.

Nepotrivirile istorice din cuprinsul celor două scrisori și anume că în anul 1456 Ștefan cel Mare nu era domn și că un mitropolit cu numele lui Macarie nu este atestat în Țara Românească decât în timpul lui Basarab cel Tânăr, circa 1480, i-au determinat pe Nicolae Iorga³⁷ și N. Dobrescu³⁸ să respingă autenticitatea lor. Pe aceeași linie s-a aflat și Ioan Bogdan

³³ P. P. Panaitescu, *Diploma bârlădeană din 1134 și hrisovul lui Iurg Koriatovici din 1374. Falsurile patriotice ale lui B. P. Hașdeu*, în „RIR”, II, 1932, fascicolul 1, p. 51-57.

³⁴ Constantin Cihodaru, *Din nou despre Iurg Coriatovici și Iuga Voievod*, în, „Acta Moldaviae Meridionalis” Anuarul Muzeului Județean de istorie. Vaslui, 1982, nr. 1, p. 139-157.

³⁵ În „Magazinul Istoric pentru Dacia”, vol. I, 1845, p. 277-278.

³⁶ Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 106-122.

³⁷ Nicolae Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, I, Vălenii de Munte, 1908, p. 85-86.

³⁸ N. Dobrescu, *Din istoria bisericii române, secolul al XV-lea*, București, 1910, p. 16, 29.

care, în urma unor importante cercetări, a scos la lumină și alte dovezi de neautenticitate. El a arătat că știrile din răspunsul lui Dorotei sunt preluate din epilogul manuscrisului din anul 1466, cu care cele două scrisori au fost legate împreună. Tot din acest epilog a luat falsificatorul și titlul de *arhiepiscop al întâi justinianii*, cu care este investit Dorotei în corespondență. După părerea lui Ioan Bogdan, falsul a fost comis în secolul al XVII-lea, de un călugăr din Țara Românească (unde a fost găsit și manuscrisul) care, citind știrile din epilogul manuscrisului și cunoscând, din cronicile Moldovei, că Mitropolitul Teoctist (1452-1477) a fost sfințit de către un patriarh sârb, a inventat întreaga corespondență³⁹. Ideea că această corespondență dintre Ștefan cel Mare și Patriarhul Ohridei, este o plăsmuire târzie o regăsim și în cercetările lui D. Russo, care credea că motivele patriotice au dat naștere la această falsificare, al cărei scop nu a fost altul decât de a demonstra că Biserica Moldovei a fost dependentă de Arhiepiscopatul Ohridei⁴⁰. Divulgarea acestui fals infirmă însă opinia dependenței mitropoliilor celor două Țări Românești de Arhiepiscopia de Ohrida în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Au existat și păreri contrare celor de mai sus, formulate de I. Bărbulescu⁴¹ și M. Elian⁴², care au considerat corespondența autentică.

Un alt text neautentic, datând din secolul al XIX-lea, este *Panegiricul* lui Ștefan cel Mare. Textul, care cuprinde un cuvânt de pomenire ce s-ar fi rostit chiar la moartea domnitorului moldovean, a fost publicat pentru prima dată de Mihail Kogălniceanu⁴³. Primul care nu a fost de acord cu

³⁹ Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 110-118.

⁴⁰ D. Russo, *Critica textelor și tehnica edițiilor*, în „BCIR”, București, 1915, p. 5-100.

⁴¹ I. Bărbulescu, *Autenticitatea corespondenței lui Ștefan cel Mare cu Mitropolitul Ohridei*, în „Arhiva”, 1938, nr. 3-4, p. 301-302.

⁴² M. Elian și I. Râmnicănu, *Legăturile mitropoliei Ungrovlahiei cu patriarhia de Constantinopol și cu celelalte biserici ortodoxe*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXVII, București, 1959, nr. 7-10, p. 910 și nota 26.

⁴³ M. Kogălniceanu, *Necrolog al lui Ștefan cel Mare*, în „Arhiva Românească” Fundația Culturală Mihail Kogălniceanu, tom I, Iași, 1841, p. 37-71, *apud* I. Gheție și Al. Mareș, *Introducere în*

vechimea și autenticitatea *Panegiricului*, a fost C. Hurmuzaki. El a indicat că manuscrisul în care se păstrează acest text, alături de altele, datează din secolul al XVIII-lea și este scris, în totalitate, de aceeași persoană⁴⁴. Frumusețea limbii și suflul scrierii l-au determinat pe Nicolae Iorga să atribuie *Panegiricul* arhimandritului Vartolomeu Măzăreanu. Pe această cale istoricul român a invocat asemănarea de idei și de expresie existente între sfârșitul *Condiciei Solcăi* - scrisă de Măzăreanu - și *Panegiricul* lui Ștefan cel Mare⁴⁵. După același autor, scrierea a fost alcătuită pentru a fi rostită într-o zi de 2 iulie când, la Mănăstirea Putna (ctitoria lui Ștefan cel Mare), se oficia slujba de pomenire cu prilejul comemorării morții marelui domnitor.

Opinia lui Nicolae Iorga a fost contestată de O. Densușianu care a arătat că în *Necrolog* se găsesc cuvinte și neologisme care nu aparțin secolului al XVIII-lea, precum și fragmente traduse sau prelucrate după oratorul francez E. Fléchier⁴⁶. *Necrologul* ar fi conceput - după O. Densușianu - în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cu intenția de a dovedi „că încă de pe vremea lui Ștefan cel Mare se ajunsese să se scrie așa frumos”⁴⁷. Aceeași părere a împărtășit-o și Sextil Pușcariu care preciza, în plus, că neologismele și cuvintele românești cu caracter arhaic prezente în text sunt aceleași ca ale scriitorilor grupați în jurul „Arhivei române”. Totodată, din cercetare se observă că *Necrologul* prezintă și evidente asemănări cu poemul *Cântarea României*⁴⁸.

În ceea ce privește problema falsurilor în diplomatica moldovenească, important este și studiul lui Gheorghe Ghibănescu publicat în revista *Uricariul* a lui Theodor

filologia românească. Probleme. Metode. Interpretări, Editura Enciclopedică Română, București, 1974, p. 72.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 35-39.

⁴⁵ N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, vol. II, București, 1928, p. 604-605.

⁴⁶ O. Densușianu, *O falsificare literară: „Panegiricul lui Ștefan cel Mare”*, în „Viață nouă”, V, București, 1909, nr. 13-14, p. 278-285, *apud* Ion Gheție, Al. Mareș, *op. cit.*, p. 73.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, Ediția a II-a, Sibiu, 1930, p. 242, *apud* Ion Gheție, Al. Mareș, *op. cit.*, p. 73.